

La llengua i el món dels raiers

El segle de la gran catàstrofe (VI)

Marcel Fité

«El llenguatge és un inventari complex de totes les idees, interessos i ocupacions que acaparen l'atenció de la comunitat.»

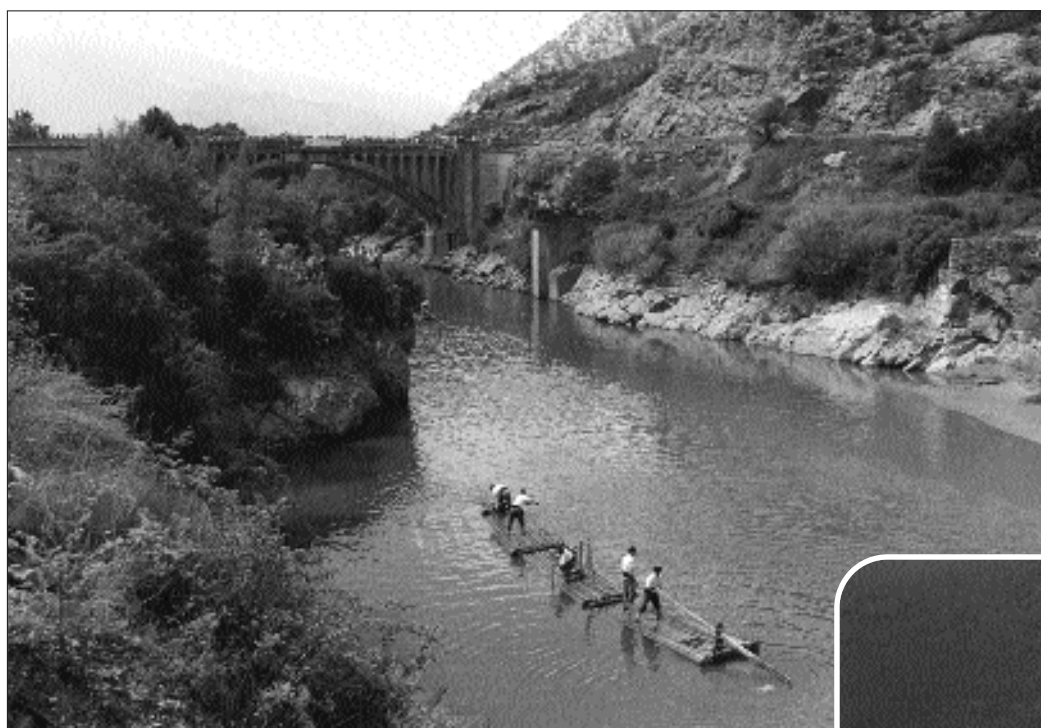
E. Sapir

Encara recordo la cara d'incrèdilitat que va posar una amiga francesa, força culta, quan li vaig dir, tot dinant, que del vi que no era blanc ni rosat, en català, en dèiem vi negre.

blau, hi hauria hagut el perill d'escapar-se'm un somriure impertinent.

Per mitjà del llenguatge compartimentem fragments de la realitat i així la fem més ordenada i abastable. Diem que hi ha vi blanc, negre i rosat, no per una pruïja de preciosisme lingüístic, sinó perquè és una denominació dels colors que hem heretat i que fins ara ens ha estat perfectament útil i clara. Tant com la de *blanc*, *rosé* i *rouge* en francès o la de *blanco*, *clarete* i *tinto* en castellà. Ja és ben curiós que totes tres llengües estiguin d'acord únicament en

amb els amics, «això és blanc», «això és negre», «això és rosat», i nosaltres, per un procés complicadíssim, que a mi em sembla gairebé miraculós, vam començar a treure i a posar límits al camp semàntic dels colors i de la vida, fins a tenir-los segmentats i classificats en blocs poc o molt arbitraris, però força precisos i pràctics a l'hora d'aplicar-los a les coses que ens semblava veure blanques, negres, rosades... I així devia ser com ens hi vam anar familiaritzant, perquè familiaritzar-se amb les coses equival a anomenar-les pel seu

A L'ESQUERRA: raiers abans de passar el Pont d'Espia. (FOTO: Queraltó).

A SOTA: Els raiers en plena marxa. (FOTO: Queraltó).

«*Mais c'est rouge!*», va exclamar convençuda i molt sorpresa per l'«extravagància» lingüística que li acabava de revelar. Dinàvem a les costes de Normandia i, aquell migdia, el cel, molt carregat, amenaçava tempesta, amb uns núvols voluminosos i pesants que venien esbojarrats del mar cap a terra. Vaig mirar el mar: fosc i compacte, semblava una bassa de plom líquat. Quin color tan diferent de les tonalitats verdes, blavoses i guspirejants de les nostres costes mediterrànies! No vaig gosar preguntar-li de quin color era el mar en francès: si m'hagués dit que

el color blanc. Aquesta coincidència ens podria fer pensar que ens trobem davant un fet objectiu, però res més allunyat de la realitat: només cal mirar qualsevol mostra de vi blanc que tinguem a l'abast per a veure com el color blanc, si més no en estat pur, no apareix per enlloc.

Parlar una llengua és admetre determinades convencions. Algú ens va dir algun dia, potser a cau d'orella, potser per mitjà d'una cançó a la falda de la mare, potser a través d'una mestra a l'escola, potser en un comentari

nom, a dimensionar-les, a fer-nos-les una mica nostres.

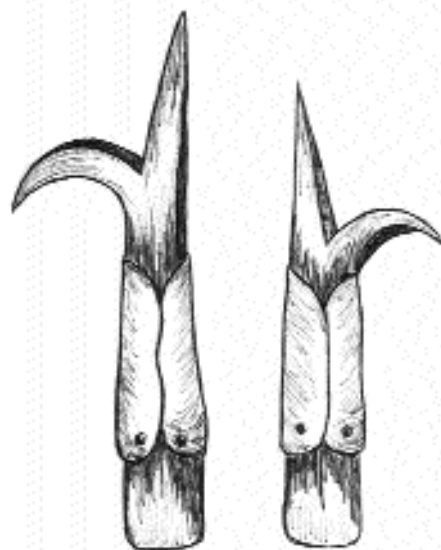
Cada nom, cada mot, és fill d'un llarguíssim procés d'elaboració i de transmissió, i fruit de la cristallització verbal de les múltiples experiències que s'han anat produint i vivint de generació en generació. Per això, les paraules, com els còdols dels fons dels rius, es modifiquen, es desgasten, es poleixen

o es desfan, d'acord amb les circumstàncies històriques, culturals i socials dels pobles o de les comunitats parlants que les han creades.

Les societats, els grups humans, al llarg de la història s'han trobat enfrontats amb realitats diferenciades i se les han hagut d'enginyar per a entendre-les i dominar-les per la via indefugible de seqüenciar-les i posar-los nom, sense cap altra intenció que adaptar-se a l'entorn i treure'n profit de la millor manera possible. Cada canvi efectuat en el llenguatge, cada paraula guanyada a la selva de les coses desconegudes, cada matís arrencat a l'ambigüitat, ha estat fruit d'un esforç perllongat i constant que només ha pogut consolidar-se després d'una llarga i balucejant fase de negociació implícita, i generalment inconscient, entre els membres de la comunitat i entre aquesta mateixa comunitat i la realitat diferenciada amb què interactua.. Així, tenim tres colors per al vi i el fenomen no sembla pas inquietar-nos gaire. Però qualsevol que hagi fet un curset d'enologia haurà pogut comprovar que les denominacions dels tasts tradicionals (sec, abocat, dolç, àcid, fresc i aspre) es mostren del tot insuficients a l'hora de classificar la variadíssima gamma de matisos i de percepcions gustatives i olfactivas que la moderna i potent cultura del vi ens ofereix. Totes les necessitats noves solen exigir paraules noves. El mètode de què generalment se solen valer els qui dirigeixen els cursos enològics és el de l'associació d'idees amb altres productes capaços de suggerir sensacions semblants. Si fa no fa, m'imagino que aquest deu haver estat, a un ritme molt més lent, el procés de creació de paraules a partir de realitats noves en el transcurs dels anys. En l'ampliació de la segmentació del camp dels colors es pot veure molt clar: color (groc) taronja, color carbassa, color granat...

L'abundància o l'escassetat de matisos lèxics i semàntics referits a una determinada parcel·la de la realitat, doncs, sol reflectir les relacions, les afeccions, les preferències, els interessos, les necessitats, la sensibilitat, etc., de la comunitat parlant amb l'esmentat fragment de la realitat. Que una llengua tingui una més gran riquesa lèxica en un determinat àmbit, però, no vol pas dir que sigui ni més rica ni més bella que no pas una altra. La riquesa lèxica no és mai cap prova de

superioritat o de perfecció formal ni cap guarniment cultural complementari. La riquesa lèxica és una eina d'anàlisi d'un determinat camp de la realitat que acumula –i ens aporta– els esforços de precisió, d'aclariment i de matisació efectuats pels parlants que ens han precedit al llarg de moltes, i potser moltíssimes, generacions. Cada llengua que desapareix, doncs, és una enorme despesa d'energies i d'experiències que es malversa, és una via d'accés directe a una determinada parcel·la de la realitat que es perd devorada pel miratge sempre desertitzant de l'uniformisme. Qui sap si no és per això que els imperialismes més genocides i glotòfobs acaben sempre per ensorrar-se: en aniquilar les llengües dels indígenes –les quals en el fons del

Ganxes dibuixades per Pilar Sanchez-Reseco.

Quan un rai no podia passar per un lloc, calia *barranquejar* la fusta amb l'ajut de *ganxes*. La ganxa consistia en una barra de bedoll d'uns tres metres de llargada i acabada en una peça de ferro que era alhora ganxo i punxa.

fons consideren «inferiors»– acaben quedant-se sense una de les eines més valuoses i indispensables de què disposaven per a sobreviure i per a tirar endavant el territori que un dia van conquerir per les armes.

Els manuals de divulgació lingüística sovint ens mostren exemples de la riquesa o, més rarament, de la pobresa lèxica d'alguna part concreta d'una llengua, segons quina sigui la seva intenció. Un dels exemples més tòpics a què se sol recórrer és el del famosíssim vocabulari esquimal. L'autor que el va donar a conèixer va ser l'antropòleg nord-americà F. Boas, que, en les seves recerques en el món esquimal, va detectar unes quantes paraules per a descriure i matisar els diferents tons i

característiques de la neu. El problema és que Boas només va parlar de quatre paraules justes i els qui van difondre la seva troballa, en canvi, van anar augmentant el nombre en una progressió només comparable al creixement d'una bola de neu. Tot i això, els lingüistes avui continuen aportant mostres de la riquesa lèxica de pobles de tot el planeta realment sorprenents. I, lluny de comprovar que una llengua és més rica o més pobra que no pas una altra, el que observen, en comparar llengües molt allunyades, tant pel que fa a l'espai com a les condicions de vida dels seus parlants, és que les llengües que tenen una part del seu lèxic molt desenvolupada solen tenir-ne alguna altra de molt empobrida i, al contrari, aquelles que no han assolit un desenvolupament determinat en alguns dels seus àmbits gaudeixen d'una riquesa lèxica insospitada en uns altres. Perquè, en definitiva, el que compta en qualsevol llengua no és tant el nombre de termes lèxics de què disposa, com la capacitat que té la mateixa llengua de generar-ne de nous.

Un exemple excepcional de la capacitat creativa de la llengua i de la manera com aquesta tradueix les relacions entre les persones i el seu entorn el tenim en l'antiquíssim ofici dels raiers, desaparegut a mitjan segle passat. Com és sabut, els raiers eren els homes que tenien per ofici transportar la fusta des de la muntanya fins a la plana i als ports, a través dels rius. Les primeres notícies que en tenim ja són documentades al llibre de Consolat del Mar: «Si algun senyor de nau, anant a veles o que surt sia en algun lloc, se encontrara ab algun raig de fusta...»

Des d'aleshores la navegació fluvial a través de les Nogueres o del Segre es va mantenir ininterrompudament fins a 1933. La gent que exercia aquesta feina es devien anar transmetent de generació en generació les experiències i les tècniques que els permetien de continuar duent-la a terme. Però la transmissió de coneixements específics requereix l'existència de formes lingüístiques específiques que els classifiquin i els ordenin per tal de fer-los comprensibles. Això és el que van saber fer els raiers d'una manera enormement rica i creativa. I això és el que ara ens permet de reconstruir la seva feina.

El seu calendari és dividia en sis grans grups d'activitats (*picar, desem-*

boscar, barranquejar, enraiar, navegar, desenraiar), cadascuna de les quals se solia fer en una època de l'any.

El *picador* no es podia limitar a conèixer el punt exacte on havia de fer l'*entalla* per a tombar l'arbre en la direcció convenient, sinó que a més havia de *desbrancar* el tronc, *esquadrejar-lo*, determinar-ne la *cara*, l'*esquena* i els *cantos* i fer-hi l'*escaubet* (arrodonir els caps per facilitar la navegació del tram).

Cada tronc, que un cop polit s'anomenava *peça*, rebia un nom segons la mida: *filetó, fila, fustet, fila ampla, vint-i-quatrè, dobler i cuixa*.

Un cop esquadrejades les peces calia *desemboscar-les* (fer-les arribar al riu). A l'*enraiator* de la vora del riu les dipositaven en una *engraellada* (munt de troncs) per tal que s'assequessin i perdessin pes, condició indispensable per a navegar adequadament. Amb una eina anomenada *tribi* es feia un forat a cada cap de peça, el qual es polia amb una altra eina dita *aurella* o *cullera*. Per aquests forats, en el moment d'enraiar, s'hi feien passar les *redortes* (llucs de bedoll masegats i flexibles) que servien per a lligar el *tram* (grup d'uns deu

troncs), servint-se d'una barra de roure anomenada *barrer*. La redorta que servia per a unir un tram amb un altre, la més gruixuda, s'anomenava *afegidura*, i la lligada entre les *remeres* on es recolzaven els remes, *coixí*.

El raier, abans de posar el primer rai a l'aigua, solien fer un primer reconeixement de l'estat del riu, acció que es coneixia amb el nom de *gaura*. Si la gaura era positiva començava la navegació. Aleshores entraven en acció el *davanter* (el qui portava el rem del davant) i el *cuer* (que portava el del darrere). A més dels remes comptaven amb la *ganxa*, eina imprescindible en aquells passos estrets en què calia *desenraiar* i *barranquejar* les peces d'una en una. Amb la ganxa podien recuperar les peces que se'ls *avoraven*, *desencallar* les *embarrancades* o apartar-ne qualsevol d'*entrevassada*. L'*estisorada* era l'estructura que guiava les peces per un lloc determinat.

En arribar a les aigües tranquil·les de la plana, els raier ja podien treure l'alforja de l'*estatge* (branques verticals, més una d'entrevassada, on subjectaven el menjar, anomenat *fato*) per tal de fer una mossegada que, a més

del pa i l'arengada de reglament, moltes vegades incloïa una mica de coca *maurada* (coca plana, molt compacta, que es conserva sense assecar-se durant bastants dies).

La tornada dels raier cap al Pirineu, històricament, s'havia fet a peu, tant si el punt de partença era Lleida, Mequinensa o Tortosa. Com que el progrés va arribar a poc a poc, en la llengua dels raier encara es distingia entre *caminar* i *espardenyar*. Darrerament la majoria espardenyava, però aquest era un privilegi que no tots els seus avantpassats havien conegut.

Amb la desaparició d'aquest ofici els rius han deixat de ser camins plens de signes i de records. La realitat de les generacions pirinenques actuals ha variat i ara empenen termes d'informàtica, de tecnologia mecànica o del món dels esports. La llengua, doncs, continua fent interaccionar les persones amb el seu entorn. Només una cosa em preocupa: em sembla una llàstima que el món del ràfting (tan proper etimològicament i formalment al raier) no hagi recuperat cap de les expressions d'aquests primers navegants que van solcar els nostres rius. ♦

Vil·la Casals
Museu Pau Casals

Museu
Deu

Casa nadiua
Pau Casals

Casa Museu
Àngel Guimerà

Auditori
Pau Casals

Orgue